

THOMAS VAUGHAN'IN "A GRAMMAR OF THE TURKİSH LANGUAGE" KİTABI'NDAKİ ÖRNEK ATASÖZLERİ

İsmail Teoman GÜNEŞ*

ÖZET

Yüzyıllar boyunca insanlar başka medeniyetleri ve kültürleri merak etmişlerdir. Başka bir medeniyeti tanıma, onun ürettiği maddi ve manevi ürünleri tetkik etme her zaman insanın merakını cezbeden bir unsur olmuştur. Kimi zaman bu ilgi salt merak güdüsüyle tetiklenmemiş, ticaret ve askerlik gibi olgular da insanları başka kültürlerle ilişki kurmaya itmiştir. Başka bir toplumu tanımanın ilk koşulu o toplumun dilini öğrenmek; o dilin sözlüğünü ve gramerini yazmaktır. İngilizler'le Osmanlı İmparatorluğu'nun ticari ilişkilerinin gelişmesi 17. yy sonu ile 18. yy başlarına rastlar. Bu tarihlerde İngiltere küresel bir güç olma yolunda yükselişe geçmiştir. Kendisine yeni pazarlar aramaktadır. Osmanlı imparatorluğu ile de ticari ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Thomas Vaughan aslında bir tüccardır. Eserini; tüccarlara, ticari faaliyetlerinde yardımcı olması amacıyla yazmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tarihi Gramer, 18. Yy Gramerleri Türkçe Atasözleri.

SAMPLE PROVERBS OF THE THOMAS VAUGHAN'S "A GRAMMAR OF THE TURKİSH LANGUAGE" BOOK

SUMMARY

For centuries people have been curious about other civilizations and cultures. Recognizing another civilization, examining the material and spiritual products it produces has always been an element that attracts the curiosity of man. Sometimes this interest has not been triggered by curiosity, but events such as trade and military have also forced people to relate to other cultures. To learn the language of that community, which is the definition of another society; to write the grammar and the grammar of that language. The development of commercial relations between the British and the Ottoman Empire came into the late 17th and early 18th centuries. By that time, Britain was on the verge of becoming a global power. He is looking for new markets. He also wants to develop commercial relations with the Ottoman Empire. Thomas Vaughan is actually a merchant. His work; to help the merchants in their commercial activities.

Key Words: Historical Grammar, 18. Century Grammar, Turkish Proverbs

GİRİŞ

Thomas Vaughan, "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserini 1709 yılında İzmir'de kaleme almıştır. Aslen tüccar olan Thomas Vaughan'ın dilbilimi alanında eğitim aldığı anlaşılmaktadır, çağının Türkçe Gramerleri'ni incelemiştir. Önsözünde "Meninsky"nin gramerinden söz etmektedir. Vaughan'ın grameri, İngilizce yazılmış ilk Türkçe Gramer olmasının yanında Latin Alfabeti'yle kaleme alınması dolayısıyla da büyük bir öneme sahiptir. Vaughan'ın kitabını titizlikle hazırlamıştır. Kitap 21 bölümden oluşmaktadır.

Preface

* Milli Eğitim Bakanlığı, teomangunes@hotmail.com

Chapter I. Ortography
Chapter II. Derivatives; as noun from, also from other nouns
Chapter III. Genders
Chapter IV. Numbers
Chapter V. Cases and Declension
Chapter: VI. Comparison of Nouns
Chapter VII. Pronouns
Chapter VIII. Verbs Auxiliary
Chapter IX. Regular Verbs
Chapter X. Adverbs
Chapter XI. Conjunctions
Chapter XII. Prepositions
Chapter XIII. Interjections
Chapter XIV. Syntaxis
Chapter XV. Construction of Verbs
Chapter XVI. Cosntruction of Gerunds
Chapter XVII. Participles
Turkish Dialogues
Esop's Fable
Proverbs
Turkish Words

Oldukça uzun bir önsözden sonra; 1. Bölüm'de harfler ve bunların hangi seslere karşılık verildiği; 2. Bölüm'de, kelime türetme; 3. Bölüm'de cinsiyet; 4. Bölüm'de sayılar; 5. Bölüm'de isim çekimleri; 6. Bölüm'de isimlerin mukayeseleri; 7. Bölüm'de zamirler; 8. Bölüm'de fiil çekimleri; 9. Bölüm'de fiiller; 10. Bölüm'de zarflar; 11. Bölüm'de edatlar; 12. Bölüm'de bağlaçlar; 13. Bölüm'de ünlemler; 14. Bölüm'de söz dizimi; 15. Bölüm'de fiil yapıları; 16. Bölüm'de zarf yapıları; 17. Bölüm'de sıfat fiiller örneklerle ve ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Dilbilgisi konularından sonra Türkçe örnek metinler, bir Ezop Masalı, atasözleri ve küçük bir Türkçe sözlük bulunmaktadır.

Atasözleri, bir dilin önemli kültürel ürünleri arasındadır. O dili konuşan halkın, sosyolojik yapısı, hayata bakışı, yaşadığı coğrafya, örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri hakkında eşsiz bilgiler verebilmektedir. Atasözleri de dilin diğer unsurları gibi; doğar, gelişir ve ölür. Zaman içinde yeni atasözleri oluşurken kimileri tarih

sahnesinden silinmektedir. Kaybolan atasözlerinin izinin sürülebileceği kaynaklar tarihi metinlerdir fakat, tarihi metinlerde teker teker iz sürmek oldukça zorlu bir süreçtir. Bu bakımdan derlemeler, çok değerli kaynaklardır.

Thomas Vaughan'ın dilbilgisi kitabındaki atasözleri derlemesi de bu açıdan çok önemlidir.

Vaughan, eserini Latin Alfabetiyle kaleme almıştır. Kitabının başında Arap Harfli Türk Alfabetine karşılık olarak hangi harfleri kullandığını belirtmiştir.

Turkish Ortography

The Alphabe

gim th or sa ta pa ba Alif
ra or zal dal khe haw chim
te 'zad sad shin sin za
caff or koff fa gain aïn 'dze
vaw nun mim lam nğ or ğh
Nocta ya lamalif or ha or

The Character Most in Use

h ch ğ or s t p b i,e,a
lh or s or z r z d kh
k f g a 'dz t 'z fs
v n m or l nğ or ğh ğ or c
y la or a or h or or or

aftun eſtera otrù an en un

Hamzè Teshdid Gezm or Medda

50 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

ÖRNEK ATASÖZLERİ

Zurub Emfal.

1. Atálerdan kalme fú dur, bu gyun ky yumurté yarínky taükdan yec dur.
2. Azy bilmeïn choghy hich bilmez.
3. Ar ulúr adý kalúr; at ulúr meidány kalur.
4. Oglan aglamaingé memé virmezler.
5. Adg ayú oïnamáz.
6. Ojúz etting churbafý tatfíz olur.
7. Iſh iſhy gyufterer.
8. Esky doſt duſhman olmáz.
9. Elhec maimunler araſinde né iſhler?
10. Almá agadgdán airak duſhmez.
11. Eyú kilich yaramáz demirdan olmáz:
12. Adamdan Adamé fark var.
13. Esky Doſt, esky hamám.
14. Eyú gyúny gurmeyen, kem gyúny Bairam fanúr.
15. El elly yúr, iky el yúzy yur.
16. Elhec dagde ulúr, zarary evvé ghelúr.
17. Auíneyé bakán kendy gurúr.
18. Eyúlike eyúlic, kemlike kemlik bulunúr.
19. Ulmiſh árflaning fakaliný yólarfín.
20. Burun yúzdán duſhmez.
21. Buyúc baſhin, buyúc agrifý olúr.
22. Bakſhiſh atting diſhine bakilmaz.
23. Balúk baſhdán kokar.
24. Buggyun bizé, yarin fízé.
25. Bir ók ilé iky kuſh orulmaz.
26. Tez viren, iky kerré virir.
27. Chók virén gyungullíz virer; az virén jandan virír.
28. Hyſſabfíz ne fakaling var kyufe?
29. Haftayé duſheghimý forarfín?

30. ‘Kırfız ‘khirfızé yoldash dur.
31. Doftum agladır, duhman guldurúr.
32. Doft ileyı ich, alısh virısh ailemé.
33. Doftler arafındé teklif yók dur.
34. Delluyé her gyun Baıram.
35. Sevening kulıjuz, fevmeıning Sultany.
36. Súz fúileméc avretlering dúr, ihleméc Arlering dur.
37. Sákalé gulen, yuzé gyuler.
38. Sung pıshmanlik faidé virmez.
39. Agemy Nalbend Gehúd Eshekindé ugrenúr.
40. Gherib kulhung yuvalyn tangrı yapár.
41. Fakiring ogly olmakdan Duvletluning kully olmak yec dir.
42. Kapú ke pec kapada Allahé ifmarla.
43. Ghıshy fevmedughy lheidán faidé ghelúr.
44. Gyuz gurmeıngé gyung-ul kalanúr.
45. Gyuzdan airac olán gyunuldán dahý airac olur.
46. Gyunguldán gyungulé yól var dur.
47. Ğyungúl kimy feverfé guzél ó dur.
48. Gurunén cuıyé kolanghiz ne lazım?
49. Gumlec coftandán yakın dur.
50. Múnafib yoldash yoldé binıt yerındé dur.
51. Virefy shherab ichen, ıky kerré ferhořh olúr.
52. Yá Dévy ulé, yá Deyigy Dimıřhler.
53. Yázigy kenduyé kem yazmaz.

Thomas Vaughan’ın Kullandığı Harfler

Aa, Áá, ä, Bb, Cc, Dd, Ee, Éé, Ff, Gg, Hh, í, Ii, ĩ, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, ó, Pp, Rr, Ss, f, Tt, Uu, Úú, Vv, Yy, ý, Zz.

Thomas Vaughan, dönemin Türkçesi’ni yazıya geçirmek için 32 harf kullanmıştır. Modern Türk Alfabeti’nde kullanılan bazı harfleri iki veya üç değişik harfi beraber kullanarak karşılamıştır.

Thomas Vaughan’ın Kullandığı Harfler	Modern Türk Alfabeti’ndeki Karşılığı	Örnek Kelime
Aa	Aa, Ee	1. Aa: adg 2. Ee: ar
Áá	Aa	atá
ä	Aa	gyunguldán
Bb	Bb	buyúc
Cc	Kk	efhec
ch	Çç	kilich
Dd	Dd	doft
Ee	Ee	esky
Éé	Aa, Ee	1. Aa: yumurté

		2. Ee: né
Ff	Ff	fark
Gg	Gg, Cc	1. Gg: gyuz 2. Cc: aglamaingé
gh	Gg, ğ	1. Gg: ghelúr 2. ğ: choghy
Hh	Hh	hamám
í	Iı, i	1. Iı: tatfız 2. İi: fize
İi	İi, Iı, Yy	1. İi: hich 2. Iı: kilich 3. Yy: maimunler
ï	Yy	oınamáz
Jj	Cc	ojúz
Kk	Kk	kemlik
‘K	Hh	‘kırfız
‘Kh	Hh	‘khirfize
Ll	Ll	olur
Mm	Mm	almá
Nn	Nn	burun
Ng	Nn	etting
Oo	Aa, Oo, Uu	1. Aa: coftandán 2. Oo: Oglan 3. Uu: orulmaz
ó	Oo	ók
Pp	Pp	pıfımanlık
Rr	Rr	var
Ss	Ss	Sultany
f	Ss	fize
fh	Şş	dufhmez
Tt	Tt	tez
Uu	Uu, Üü	1. Uu: yumurté Üü: dufhman
Úú	Uu, Üü	1. Uu: balúk Üü: yúzy
Üü	vu	taükdan
Vv	Vv	virmezler
Yy	İi, Yy	1. İi : icy 2. Yy: buyúc
yu	Öö, Üü	1. Öö: kyufe 2. Üü: gyun
ý	Iı, İi	1. Iı: tangrý 2. İi: fakaliny
Zz	Dd, Zz	1. Dd: zurub 2. Zz: fize

Modern Türk Alfabetiyle Yazılışı

Durub Emsal

1. Atalardan kalma su dur, bu gün ki yumurta yarınki taükdan yeg dur.
2. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.
3. Er ölür adı kalur; at ölür meydanı kalur.
4. Oglan ağlamayınce meme virmezler.
5. Ac ayu oynamaz.
6. Ucuz etin çorbası tatsız olur.
7. İş işi gösterir.
8. Eski dost düşman olmaz.
9. Eşek maymunlar arasında ne işler?
10. Alma agacdan ayrak düşmez.
11. Eyü kılıç yaramaz demirden olmaz:
12. Adamdan Adama fark var.
13. Eski dost, eski hamam.
14. Eyü günü görmeyen, kem günü Bayram sanur.
15. El eli yur, iki el yuzü yur.
16. Eşek dagda ölür, zararı eve gelür.
17. Ayneye bakan kendi görür.
18. Eyülike eyülik, kemlike kemlik bulunur.
19. Ölmüş arslanın sakalını yolarsın.
20. Burun yüzden düşmez.
21. Büyük başın, büyük agrısı olur.
22. Bahşiş atın dişine bakılmaz.
23. Baluk başdan kokar.
24. Bugün bize, yarin size.
25. Bir ok ile iki kuş urulmaz.
26. Tez viren, iki kere virir.
27. Çok viren gönülsiz virir; az viren candan virir.
28. Hesabsız ne sakalın var köse?
29. Haftaya döşegimi sorarsın?
30. Hırsız hırsıza yoldaş dur.
31. Dostum agladır, düşman güldürür.
32. Dost ileyi iç, alış viriş eyleme.
33. Dostlar arasında teklif yok dur.
34. Delüye her gün Bayram.
35. Sevenin kuluyuz, sevmeynin Sultanı.
36. Söz söylemek avretlerin dur, işlemek erlerin dur.
37. Sakala gülen, yüze güler.
38. Son pişmanlık faide virmez.
39. Acemi Nalband Cehud Eşekinde öğrenür.
40. Garib kuşun yuvasın tangrı yapar.
41. Fakirin oğlu olmakdan Devletlünün kulu olmak yeg dir.
42. Kapu ke pek kapada Allaha ısmarla.
43. Gişi sevmeduğu şeydan faide gelür.

44. Göz görmeyince gönül kalanur.
45. Gözdan ayrak olan gönülden dahi ayrak olur.
46. Gönülden gönüle yol var dur.
47. Gönül kimi severse güzel o dur.
48. Görünen köye kulaguz ne lazım?
49. Gömlek kaftandan yakın dur.
50. Münasib yoldaş yolda binit yerinde dur.
51. Viresi şarab içen, iki kere serhoş olur.
52. Ya Devi öle, ya Deyigi Dimişler.
53. Yazıcı kendüye kem yazmaz.

Günümüz Türkçesi'yle Yazılışı

Atasözleri

1. Atalardan kalma su dur, bugünkü yumurta yarınki tavuktan yeğdir.
2. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.
3. Er ölür adı kalır; at ölür meydanı kalır.
4. Oğlan ağlamayınca meme vermezler.
5. Aç ayı oynamaz.
6. Ucuz etin çorbası tatsız olur.
7. İş işi gösterir.
8. Eski dost düşman olmaz.
9. Eşek maymunlar arasında ne işler?
10. Elma ağaçtan ırak düşmez.
11. İyi kılıç yaramaz demirden olmaz:
12. Adamdan adama fark var.
13. Eski dost, eski hamam.
14. İyi günü görmeyen, kem günü bayram sanır.
15. El eli yur, iki el yuzü yur.
16. Eşek dağda ölür, zararı eve gelir.
17. Aynaya bakan kendini görür.
18. İyiliğe iyilik, kemliğe kemlik bulunur.
19. Ölmüş arslanın sakalını yolarsın.
20. Burun yüzden düşmez.
21. Büyük başın, büyük ağrısı olur.
22. Bahşiş atın dişine bakılmaz.
23. Balık baştan kokar.
24. Bugün bize, yarin size.
25. Bir ok ile iki kuş vurulmaz.
26. Tez veren, iki kere verir.
27. Çok veren gönülsüz verir; az veren candan verir.
28. Hesapsız ne sakalın var köse?
29. Haftaya döşeğimi sorarsın?
30. Hırsız hırsıza yoldaştır.

31. Dostum ağlatır, düşman güldürür.
32. Dost ile iç, alış veriş eyleme.
33. Dostlar arasında teklif yoktur.
34. Deliye her gün bayram.
35. Sevenin kuluyuz, sevmeynin sultanı.
36. Söz söylemek avratlarıdır, işlemek erlerindir.
37. Sakala gülen, yüze güler.
38. Son pişmanlık fayda vermez.
39. Acemi nalband Cehud eşeğinde öğrenir.
40. Garip kuşun yuvasını Tanrı yapar.
41. Fakirin oğlu olmaktan devletlinin kulu olmak yeğdir.
42. Kapı ki pek kappa da Allah'a ısmarla.
43. Kişi sevmediği şeydan fayda gelir.
44. Göz görmeyince gönül katlanır.
45. Gözdan ırak olan gönülden dahi ırak olur.
46. Gönülden gönüle yol vardır.
47. Gönül kimi severse güzel o dur.
48. Görünen köye kılavuz ne lazım?
49. Gömlek kaftandan yakındır.
50. Münasip yoldaş yolda binit yerindedir.
51. Veresi şarab içen, iki kere sarhoş olur.
52. Ya devî öle, ya deyiği demişler.
53. Yazıcı kendine kem yazmaz.

KAYNAKÇA

VAUGHAN, Thomas (1709). *A Grammar Of The Turkish Language*, London: by J. Humfreys